

Monika Gawlak

Przekłady literatury słoweńskiej w Polsce w latach 2007—2013 — komentarz

Przekłady Literatur Słowiańskich 5/2, 209-221

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

**Przekłady literatury słoweńskiej w Polsce
w latach 2007—2013 — komentarz**

**Slovenian literature translations published in Poland
between 2007—2013 — the commentary**

Monika Gawlak

Uniwersytet Śląski, gawlak.monika@gmail.com

Data zgłoszenia: do 31.03.2014 — Data recenzji i akceptacji: 30.09.2014

Key words: literary translation, Reception of Slovenian literature, cultural politics, translations in Poland.

Kontakty polsko-słoweńskie w dziedzinie kultury sięgają co najmniej epoki romantyzmu¹, a pierwsze przekłady poezji słoweńskiej, wiersze France Prešerna, pojawiły się w Polsce w 1871 r.² Z jednej strony trudno mówić o szerokiej świadomości czytelniczej na temat literatury słoweńskiej i o jej oddziaływaniu na polską literaturę, z drugiej natomiast obserwować można znaczny wzrost liczby przekładów z literatury słoweńskiej po 1991 r., a więc po uzyskaniu przez Słowenię nie-

¹ Wówczas (dokładnie w latach 1822—1827) Matija Čop, uważany za pierwszego słoweńskiego polonistę, przebywał we Lwowie, gdzie kontaktował się z zamieszkałymi tam polskimi intelektualistami i stał się miłośnikiem literatury polskiej. Wiedzę o niej szerzył po powrocie do Lublany. Z poezją Adama Mickiewicza zaznajomił słoweńskiego wieszczka France Prešerna, co w pewnej mierze znalazło wyraz w jego twórczości. Nieco później, bo w latach 1837—1839, do Lublany został internowany polski etnograf i działacz niepodległościowy Emil Korytko. Zaczął on gromadzić utwory ludowe z tamtych terenów; z jego inicjatywy powstał zbiór *Slovenske pesmi kranjskiga naroda*. Za: *Poljsko-slovenski odnosi*. W: *Enciklopedija Slovenije*. T. 12. Ljubljana, s. 114—115.

² Były to przekłady wierszy: *Prosto srce*, *Prošnja*, *Oglar*, które znalazły się w artykule pt. *Odradzona słoweńska narodowość*, zamieszczonym w miesięczniku „Biblioteka Warszawska”. Artykuł nie był podpisany, dlatego można tylko przypuszczać, że jego autorką, jak i autorką przekładów, była polska poetka i tłumaczka Seweryna Duchńska. Za: *Poljsko-slovenski odnosi...*, s. 115.

podległości³. W latach 2007–2013 w Polsce ukazały się przekłady prozy i poezji słoweńskiej zarówno jako osobne publikacje książkowe, jak i teksty zamieszczone w czasopiśmie i w prasie codziennej (również dodatkach). Pojawiły się także publikacje o charakterze antologii oraz wydania będące rezultatem warsztatów translatorskich. Mimo że przekłady wielu twórców słoweńskich ukazały się jedynie w wydawnictwach ciągłych, takich jak: „Literatura na Świecie”, „Migotania”, „Czas Kultury”, „Tekstualia”, „Korespondencja z Ojcem”, „Fragile”, „Pogranicza”, „Zeszyty Literackie”, „Herito”, „Gazeta Wyborcza”, „Dziennik”, w komentarzu będą brane pod uwagę przede wszystkim wydawnictwa zwarte⁴. Choć publikacje książkowe cechuje niewątpliwie trwałość, w momencie wydania to czasopismo dociera do większej liczby odbiorców. Jego zasięg jest jednak na tyle krótkotrwały, że w konsekwencji książka w znacznie większym stopniu kształtuje świadomość literacką kultury sekundarnej. Wydania książkowe niejednokrotnie opatrzone są słowem wstępnym lub komentarzem tłumacza, co dodatkowo wzbogaca wiedzę odbiorcy i w razie potrzeby oswaja go z obcością. Tatjana Jamnik zwraca również uwagę na ważną cechę publikacji zwartych, a mianowicie „staranność, z jaką są przygotowywane, która po części jest pochodną dłuższego niż w przypadku czasopism procesu wydawniczego”⁵. Z wymienionych względów wydanie książkowe ma szansę odegrać podobną rolę, jak oryginał w kulturze prymarnej, a więc ma szansę stać się funkcjonalnym ekwiwalentem oryginału⁶.

W omawianych latach w Polsce ukazało się: dziewięć powieści słoweńskich autorów, dwa tomy prozy naukowej, jeden tom krótkiej prozy, sześć tomików autorskich poezji, pięć antologii, pięć wydań będących rezultatem warsztatów translatorskich oraz dwie publikacje dla dzieci i młodzieży. Cieszy fakt, że obecnie można zaobserwować wzrostową tendencję publikowania przekładów literatury słoweńskiej, bo wzrasta też potrzeba jeśli już nie stworzenia, to umocnienia i dopełnienia obrazu kultury słoweńskiej w świadomości polskiego odbiorcy, pewnego „stereotypu kulturowego, który społeczność czytająca przyswaja wraz z przybywaniem kolejnych tekstów”⁷. Martina Ožbot zwraca uwagę na stopnio-

³ Na ten temat również M. Kopczyk: *Terra (ki je vedno manj) incognita: O položaju slovenske literature na Poljskem po letu 1991*. In: *Preseganje meje. Slovenski slavistični kongres*. Red. M. Hladnik. Zagreb 2006, s. 191–196.

⁴ We wskazanym okresie ukazały się także wydania broszur publikowane na potrzeby spotkań autorskich czy wydania internetowe przekładów literackich z literatury słoweńskiej niebędące czasopismami, które nie zostały tutaj uwzględnione.

⁵ T. Jamnik: *Przekłady literatury słoweńskiej w Czechach i w Polsce w latach 1990–2006*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 1, cz. 1: *Wybory translatorskie 1990–2006*. Wyd. 2. Red. B. Tokarz. Katowice 2010, s. 295–313.

⁶ Por. B. Tokarz: *Między osobistym a społecznym aspektem przekładu*. W: *Socjologiczne aspekty przekładu*. Red. P. Fast. Katowice 2004, s. 13–31.

⁷ K. Wołek: *Obecność trzeciej kultury w przekładzie małych literatur. Na przykładzie literatury chorwackiej*. W: *Nieznanne w przekładzie*. Red. J. Konieczna-Twardzikowa. Kraków 2006, s. 171.

wość i czasochłonność tego procesu, przywołując ustalenia Venutiego w kontekście rozpowszechniania literatury słoweńskiej w innych kulturach⁸. Choć w ostatnich latach liczba przekładów literatury słoweńskiej wzrasta, wciąż jest ona niewystarczająca, by można było mówić o mniej lub bardziej utrwalałym stereotypie kulturowym.

Niewątpliwie pisarzem i publicystą, którego twórczość jest najpełniej zaprezentowana w Polsce, jest Drago Jančar. Na polskim rynku ukazały się zarówno jego eseje — w tomach *Terra incognita* (1993)⁹ i *Eseje* (1999), opowiadania — *Pogled angela / Spojrzenie anioła* (2002), jak i powieści. Po 2007 r. była to powieść *Katarina, paw in jezuit / Katarina, paw i jezuita* (2010)¹⁰. Wszystkie wymienione utwory przełożyła znakomita tłumaczka Joanna Pomorska, specjalizująca się w przekładzie prozy, znana z bardzo trafnych makrowyborów translatorskich. Jančar rozpoznawany jest w Polsce przede wszystkim jako komentator aktualnych i minionych wydarzeń społecznych, kulturalnych, politycznych dotyczących Słowenii czy szerzej południowej Słowiańszczyzny. Wpisuje się w zapoczątkowany w Polsce przez Adama Michnika i Czesława Miłosza dialog na temat Europy Środkowej, europejskości, kwestii tzw. małych narodów i wyzwań na przyszłość, a więc podejmuje tematy ważne dla polskiego intelektualisty, choć być może nieco już dziś przebrzmiałe. Wydana w omawianym okresie powieść Jančara *Katarina, paw i jezuita* ukazała się w małym, lecz prestiżowym wydawnictwie Pogranicze, zaangażowanym w promowanie kultury tzw. małych ojczyzn Europy Środkowo-Wschodniej. Publikacja ta ma więc szansę dotrzeć do szerokiego kręgu czytelników, wydawnictwo dba bowiem o promocję swoich przedsięwzięć. Dodatkowo powieść ta nominowana była w 2011 r. do Literackiej Nagrody Europy Środkowej „Angelus”, przyznawanej w zakresie twórczości prozatorskiej. Warto też wspomnieć o wysokiej jakości przekładów tłumaczki. Bożena Tokarz uważa, że przekłady Pomorskiej są bliskie równoznaczności, że „dzięki swemu kunsztowi i kompetencjom zapewniła [ona] słoweńskiemu pisarzowi współczesnemu miejsce w polskim obiegu czytelnicznym”¹¹. Szkoda, że w publikacjach przekładów Jančara brak jakichkolwiek wprowadzeń, słów wstępnych czy komentarzy, które przybliżyłyby kontekst twórczości autora lub kontekst tematyczny.

Poetą słoweńskim, którego twórczość została w Polsce zaprezentowana najpełniej, jest natomiast Tomaž Šalamun. Do tej pory opublikowano sześć jego

⁸ M. Ožbot: *Problemi posredovanja slovenskih literarnih besedil v tuje kulture*. In: *Prevanje Prešerna*. Red. M. Ožbot. Ljubljana 2001, s. 388—393.

⁹ W nawiasach podaję rok wydania polskiego przekładu.

¹⁰ W 1988 r. ukazał się *Galjot / Galernik*, w 1997 r. *Posmehljivo poželenje / Drwiące żądze*, a w 2014 r. *To noč sem jo videl / Widziałem ją tej nocy*, wszystkie wydania w tłumaczeniu Joanny Pomorskiej.

¹¹ B. Tokarz: *W perspektywie poznania i projekcji. O polskim przekładzie zbioru esejów Drağa Jančara „Terra incognita”*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 2, cz. 1: *Formy dialogu międzykulturowego w przekładzie artystycznym*. Red. B. Tokarz. Katowice 2011, s. 269—282.

tomów poetyckich¹²; po 2007 r. ukazał się tomik *Letni čas / Pora roku* (2013) w przekładzie Miłosza Biedrzyckiego. Šalamun jest poetą rozpoznawanym wśród polskich twórców kultury (zwłaszcza wśród poetów), kilkakrotnie gościł w Polsce, i z pewnością można mówić o swoistym dialogu twórczym, który niestety nie został jeszcze szczegółowo zbadany. Rozpoznawalny jest również poeta Primož Čučnik. Dotąd ukazały się dwa jego tomy — wybór wierszy *Zapach herbaty* (2002) oraz tomik *Praca i dom* (2009), przygotowywany w ramach pierwszej edycji konkursu na Nagrodę Literacką *Europejski Poeta Wolności* w 2010 r., którego organizatorem jest miasto Gdańsk. W przypadku obu wymienionych tomów współautorem tłumaczeń był poeta Adam Wiedemann. Twórcy (Čučnik i Wiedemann) *explicitie* wskazują na inicjowanie relacji intertekstualnych między swoimi tekstami, a podobieństwo poetyk oraz wybory w zakresie translacji świadczą o pokrewieństwie ideowym, światopoglądowym i estetycznym poetów¹³. Zarówno Šalamun, jak i Čučnik to poeci przynależący do literatury o mniejszym zasięgu oddziaływania, którzy najpełniej zaistnieli w szeroko pojmowanym życiu literackim polskiej kultury przyjmującej (prócz przekładów potwierdzają to także wieczory autorskie — obaj słoweńscy poeci po raz ostatni gościli w Polsce w 2013 r., nominacje do nagród, uczestnictwo w festiwalach).

Najważniejszą publikacją przekładów poezji w omawianym okresie jest jednak długo wyczekiwany wybór wierszy najwybitniejszego słoweńskiego poety okresu międzywojnia, reprezentującego tzw. słoweńską awangardę historyczną — Srečka Kosovela. Jest to publikacja wyjątkowa z wielu powodów. Po pierwsze, chodzi o wybitną osobowość twórczą, prekursorską pod wieloma względami poetykę, o poezję ponadczasową, bliską współczesnemu odbiorcy i jednocześnie będącą świadectwem ważnych dla poety (zmarłego w 1926 r. w wieku 22 lat) doświadczeń historycznych, kulturowych i politycznych. Po drugie, tom *Kalejdoskop* (2012) stanowi bardzo staranny i obszerny wybór wierszy (wyboru 112 utworów dokonali: tłumaczka Karolina Bucka Kustec oraz badacze twórczości Kosovela Bożena Tokarz i Iztok Osojnik). Wybór jest zatem reprezentatywny, obejmuje całość dorobku poety i prezentuje impresjonistyczne, ekspresjonistyczne oraz (najpóźniej ujawnione) konstruktywistyczne wiersze Kosovela. Po trzecie, publikacja jest dwujęzyczna, a więc skierowana zarówno do odbiorcy polskojęzycznego, jak i słoweńskojęzycznego, pozwala również na badanie mikrowyborów translatorskich, co jest cenne nie tylko dla badaczy przekładu, chroni bowiem przed zbytnim podporządkowaniem oryginału kulturze przyjmującej. Po czwarte wreszcie, tom, prócz noty redakcyjnej, opatrzonej jest dwiema obszernymi przedmowami znawców twórczości Srečka Kosovela — polskiej badaczki, historyk literatury

¹² Wcześniejsze zbiory to: *Wiersze* (1979), *Straszne święta* (1996), *brati: ljubiti / czytać: kochać* (2002), *Poker* (2002) oraz *Jablan / Jabłoń* (2004).

¹³ Por. M. Gawlak: *Podwojony dialog — przekładu i twórczości własnej — ujęcie komparatystyczne?* W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 5, cz. 1: *Wzajemne związki między przekładem a komparatystyką*. Red. B. Tokarz. Katowice 2014.

i przekładoznawczyni Bożeny Tokarz¹⁴ oraz słoweńskiego pisarza i antropologa Iztoka Osojnika¹⁵. Obie przedmowy zamieszczone zostały w języku polskim i słoweńskim. Oprócz tego, że stanowią wprowadzenie w specyfikę twórczości słoweńskiego poety, otwierają również szerokie pole kontekstów interpretacyjnych. Całość publikacji jest zatem starannie przemyślana i zredagowana. Dzięki niej Srečko Kosovel ma wreszcie szansę ukazać polskiemu czytelnikowi kunszt swej różnorodnej, wyprzedzającej czas powstania, wielotematycznej i wielowymiarowej poezji, stawiającej liczne pytania o kondycję człowieka, o stan i istotę kultury, a także o wartości etyczne.

Pozostali poeci słoweńscy, których autorskie tomiki wydane zostały w Polsce w latach 2007—2013, to twórcy współcześni, urodzeni po 1950 r. literaci: Franjo Frančič, Iztok Osojnik i Meta Kušar. Tomik pierwszego z nich zatytułowany *Dwie tęcze / Dve mavrici* (2009), przetłumaczony przez Olę Lalić-Krowicką, opublikowany został w niszowym, niezależnym wydawnictwie Krośnieńska Oficyna Wydawnicza. Trudności w dotarciu do niego ma więc nawet słowenista. Pozostałe dwa tomiki wydał Instytut Mikołowski, który regularnie publikuje tłumaczenia literatury słoweńskiej, nie ma jednak szerokiej dystrybucji, ale jest współorganizatorem wydarzeń kulturalnych z udziałem twórców słoweńskich. Zbiór wierszy Iztoka Osojnika pt. *Spodnie na niebie* (2012) to wybór z kilku tomików poety dokonany przez tłumacza Marcina Warmuza. Publikację opatrzone ciekawie skonstruowanym *Posłowiem epistolarnym*, będącym osobistą refleksją na temat poezji Osojnika dwóch słoweńskich krytyczek literackich — Alenki Jovanovski i Jelki Štrajn, oraz badaczki literatury, komparatystki Darji Pavlič. Poezja Osojnika, choć wymagająca i hermetyczna, ma szansę zainteresować polskiego czytelnika choćby wielością i różnorodnością nawiązań intertekstualnych, zarówno do tekstów literackich, naukowych, jak i tekstów będących symbolami popkultury. Jest tym samym wysoce erudycyjna, a jednocześnie staje się „lustrem chaotycznego świata”¹⁶. Tomik Mety Kušar pt. *Lublana* (2013) to przekład pojedynczego, trzeciego tomu autorki dokonany przez Katarinę Šalamun-Biedrzycką i Miłosza Biedrzyckiego. To pierwszy w Polsce odrębny tomik tłumaczeń słoweńskiej poezji, którego autorką jest kobieta.

¹⁴ Bożena Tokarz w 2004 r. opublikowała monografię poświęconą twórczości Kosovela: *Między destrukcją a konstrukcją. O poezji Srečka Kosovela w kontekście konstruktywistycznym*, będącą pierwszą w Polsce naukową prezentacją twórczości poety. Książka ta w 2013 r. została przetłumaczona i wydana także w Słowenii.

¹⁵ Iztok Osojnik od wielu lat jest zaangażowany w promocję twórczości Kosovela w świecie, jest m.in. pomysłodawcą i współorganizatorem festiwalu kultury słoweńskiej „Zlati čoln” / „Złota łódź”, który odbywa się od 2010 r. również w Polsce, a jego nazwa pochodzi od tytułu jedyne go tomiku przygotowanego przez Kosovela, którego niestety autor nie zdążył wydać. Autorski układ wierszy w nim zamieszczonych rozpadł się przy zbieraniu spuścizny poetyckiej przedwcześnie zmarłego poety.

¹⁶ D. Pavlič: *Posłowie epistolarne*. W: I. Osojnik: *Spodnie na niebie*. Tłum. M. Warmuz. Mikołów 2012, s. 85.

Wracając do słoweńskiej prozy wydanej w Polsce w omawianym okresie, należy wspomnieć, że rok po roku wydane zostały dwie powieści Vlada Žabota, pisarza ciekawego ze względu na przynależność do nurtu słoweńskiej fantastyki regionalnej¹⁷. Mowa mianowicie o powieściach *Sukub* w tłumaczeniu Ewy Ziewiec (2009) i *Wilcze noce* (2010) w przekładzie Marleny Grudy; obie pozycje ukazały się nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Śląskiego. W recepcji wymagającej prozy Žabota pomocne są obszernie wstępy zamieszczone w obu książkach pióra badaczki literatury słoweńskiej Bożeny Tokarz. Wprowadzenia te określają specyfikę prozy, wskazują ważne wątki interpretacyjne, umieszczają ją w kontekście biografii i twórczości autora oraz współczesnej prozy słoweńskiej (roczników sześćdziesiątych), określanej jako postmodernistyczna¹⁸. Pojawiają się w nich także wyjaśnienia dotyczące roli literatury w kulturalnym życiu Słowenii czy roli Prekmurja w świecie kreowanym przez pisarza. Wstępy stanowią zatem swoiste kompendia wiedzy wzbogacającej kręgi interpretacyjne odbiorcy sekundarnego. Jest to ważne również z tego względu, że proza Žabota jest niewątpliwie wielowymiarowa, niełatwa w interpretacji, wymagająca od czytelnika zaangażowania i otwartości na to, co nie do końca zrozumiałe i jednoznaczne. Bożena Tokarz stwierdza, że „zainteresowanie prozą pisarza poza granicami Słowenii wynika — w znacznej mierze — z dwóch przyczyn: z niedostatecznej znajomości literatury słoweńskiej, a przede wszystkim ze swoistej poetyki Žabota, ukształtowanej w procesie globalizacji, czyli dzięki aktywnemu uczestniczeniu pisarskiej wyobraźni w tym, co globalne, przez to, co lokalne”¹⁹. Na uwagę czytelnika i tłumacza zasługuje „zarówno ze względu na wartość artystyczną, koncepcję antropologiczną, jak i na wpisana w strukturę fabuły refleksję metaliteracką”²⁰.

Z kolei słoweńscy powieściopisarze: Jani Virk, Miha Mazzini, Goran Vojnović, Vinko Möderndorfer, Franjo Frančič i Maja Novak, w mniejszym stopniu zaprezentowani zostali na polskim rynku wydawniczym. W interesującym nas okresie bowiem ukazała się tylko jedna powieść każdego z nich. Wszyscy (prócz Vojnovicia) należą do generacji tzw. roczników sześćdziesiątych i reprezentują nurt określany przez Toma Virka jako *mlada slovenska proza*. Dostępne przekłady prezentują polskiemu odbiorcy ciekawy, choć bardzo skromny i selektywny, wybór słoweńskiej prozy przełomu XX i XXI w.

Powieść Janiego Virka pt. *Śmiech za drewnianą przegrodą* (2007) w przekładzie Joanny Pomorskiej jest interesująca zarówno ze względu na ukazane realia — tło społeczne titowskiej Jugosławii lat pięćdziesiątych ubiegłego wieku,

¹⁷ Termin autorstwa Alojziji Zupan-Sosič odnoszący się do prozy zawierającej elementy realistyczne i fantastyczne, której akcja umiejscowiona jest w regionach Słowenii, takich jak: Prekmurje (Feri Lanišček), Prlekija (Vlado Žabot), Istra (Marjan Tomšič). Por. A. Zupan-Sosič: *Robovi mreže, robovi jaza. Sodobni slovenski roman*. Maribor 2006, s. 70—71.

¹⁸ Por. T. Virk: *Postmoderna in 'mlada slovenska proza'*. Maribor 1991.

¹⁹ B. Tokarz: *Wstęp*. W: V. Žabot: *Sukub*. Tłum. E. Ziewiec. Katowice 2009, s. 7.

²⁰ B. Tokarz: *Wstęp*. W: V. Žabot: *Wilcze noce*. Tłum. M. Gruda. Katowice 2010, s. 16.

jak i z powodu zmiennej perspektywy narracji (dziecka i osoby dorosłej), pozwalającej z jednej strony szczegółowo przybliżyć realia, a z drugiej obnażyć absurd komunistycznej rzeczywistości. Polski czytelnik może odnaleźć w niej także pewne podobieństwo do twórczości Olgi Tokarczuk, zwłaszcza jeśli chodzi o podejmowaną tematykę poszukiwania tożsamości, odmienności oraz łączenie realizmu i metafizyki. Dla recepcji nie bez znaczenia pozostaje fakt, że powieść została opublikowana w Wydawnictwie Czarne, w serii „Inna Europa Inna literatura”, która ma przybliżać Polakom literatury mało znane, a wartościowe i godne uwagi, powstałe w krajach geograficznie nieodległych. Wydawnictwo zadbało o zorganizowanie cyklu spotkań autorskich z Virkiem, które wpisywały się w akcję promocyjną powieści.

Powieść Franja Frančiča *Domovina, bleđa mati* (2010) w przekładzie Olgi Lalić-Krowickiej została wydana, podobnie jak jego tomik poezji, w wydawnictwie bardzo niszowym — Krośnieńska Oficyna Wydawnicza. W jej przypadku brak oficjalnej dystrybucji, dlatego też nie można liczyć na jej zaistnienie w świadomości czytelniczej.

Powieści Mihiy Mazziniego w tłumaczeniu Wojciecha Domachowskiego pt. *Pies* (2008), Vinka Möderndorfera w tłumaczeniu Tomasza Łukaszewicza pt. *Miłości Sinobrodego* (2011) oraz Maji Novak *Karfanaum ali as killed* (2013) w tłumaczeniu Wojciecha Domachowskiego reprezentują nurt prozy kryminalno-psychologicznej. Warto zwrócić uwagę na tłumaczenie tytułu pierwszej z nich, który w oryginale brzmi *Telesni čuvaj*. Tłumacz mógł wybrać ekwiwalent ‘ochroniarz’, ‘osobisty/prywatny ochroniarz’, o wiele bardziej podkreślający kryminalno-sensacyjny charakter powieści i bliższy oryginałowi. Decyduje się jednak na ekwiwalent *Pies* jako polską wersję tytułu, co w kontekście fabuły nie jest bezzasadne. Choć taki tytuł wydaje się mniej atrakcyjny, asocjuje na powieść przygodową, młodzieżową i *explicite* zawiera informacje metatekstowe niezakładane przez tytuł oryginalny. Powieść kryminalna w różnych odmianach jest obecnie w Polsce bardzo popularna zarówno wśród czytelników, jak i wydawców (wystarczy wspomnieć powieści Marka Krajewskiego czy Marcina Wrońskiego, a także cieszące się dużą popularnością kryminały skandynawskie). Dlatego też wybór tekstów wydaje się trafny i podyktowany aktualnymi potrzebami odbiorców kultury przyjmującej. Niestety, powieść Mazziniego ukazała się w niszowym wydawnictwie Grube Ryby, publikującym obecnie w głównej mierze filmy w formie nośników cyfrowych. Trudno zatem mówić o jej zaistnieniu w szerszej, pozasławistycznej czy nawet pozasłoweńskiej świadomości.

Nieco inaczej jest w przypadku powieści Novak i Möderndorfera. Pierwszą wydało małe, lecz rozpoznawalne wydawnictwo Instytutu Mikołowskiego²¹,

²¹ Rok przed wydaniem powieści i po jej opublikowaniu w Polsce gościła jej autorka. Wiele spotkań autorskich miało miejsce m.in w siedzibie wydawnictwa w Mikołowie, ale także w Katowicach, Krakowie, Warszawie czy Bielsku-Białej.

natomiast druga opublikowana została w wydawnictwie Międzymorze, którego celem jest przybliżenie polskiemu czytelnikowi literatur słowiańskich. Wydawnictwu temu zawdzięczamy kilka przekładów słoweńskiej prozy, na przykład przekład debiutanckiej powieści Gorana Vojnovicia *Čefurji raus! — Czufurzy raus!* (2010) w tłumaczeniu Tomasza Łukaszewicza²². W tym przypadku, biorąc pod uwagę makrowybór tłumacza, należy podkreślić jego kompetencje pragmatyczne. Nie tylko wybrał utwór, który odniósł sukces w prymarnej przestrzeni literacko-kulturowej i stanowił „artystyczną niespodziankę” dla czytelników i badaczy, lecz trafnie ocenił również potrzebę tematyki dotyczącej wielokulturowości i subkultury w bieżącym życiu literackim. O ile w Polsce pojawiły się powieści wprowadzające tematykę subkultury (Masłowska, Witkowski), o tyle problematyka wielokulturowości i relacji międzykulturowych prawie nie zaistniała (prócz kilku opowiadań)²³. Tłumacz kierował się zatem potrzebą poszerzenia wrażliwości poznawczej i emocjonalnej oraz możliwością odkrycia nowych obszarów doznań estetycznych przez rodzimy krąg odbiorców²⁴. Kierowała nim również ciekawość innej kultury i marginalnych zjawisk w jej obszarze. Powieść Vojnovicia miałyby zatem szansę zainspirować, otworzyć na inność, wzbogacić przestrzeń mentalną literatury przyjmującej. Należy dodać, że jest to słoweńska powieść, która ukazała się w Polsce z najmniejszym (jedynie rocznym) dystansem czasowym w stosunku do publikacji oryginału.

Warto dodać, że wszystkie wskazane publikacje przygotowane przez wydawnictwo Międzymorze opatrzone są wprowadzeniami, przybliżającymi sylwetkę autora i wyjaśniającymi ważne konteksty interpretacyjne, a niekiedy bariery, na jakie natrafił tłumacz (zwłaszcza w przypadku powieści Vojnovicia). Doceniając wszystkie przedsięwzięcia wydawnicze, warto ich inicjatorom zasugerować większą dbałość o jakość przekładów, konsultację językową nie tylko w odniesieniu do języka słoweńskiego, ale też polskiego oraz dogłębniejszą interpretację przekładanych utworów, której następstwem powinna być odpowiednia strategia translatorska.

Pisarzem, który został zaprezentowany w Polsce przede wszystkim jako autor krótkich form prozatorskich jest Aleš Čar. Wydano dwa tomy jego opowiadań: *V okvari / Awaria* (2006) w tłumaczeniu Wojciecha Domachowskiego oraz *Made in Slovenia* (2008) w tłumaczeniu Tomasza Łukaszewicza. Oba tomy opublikowały wydawnictwa niezależne, środowiskowe i niszowe.

²² Na temat przekładu tej powieści por. M. Gawlak: *Tożsamość Čefura w polskim przekładzie powieści Gorana Vojnovicia pt. „Čefurji raus!”*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 3, cz. 1: *Bariery kulturowe w przekładzie artystycznym*. Red. B. Tokarz. Katowice 2012, s. 13—31; K. Szafraniec: *Problemy stylistyczno-językowe w tłumaczeniu powieści „Czufurzy raus!” na język polski*. W: *Teoretyczne i praktyczne aspekty badań semantyki i stylistyki tekstu*. Red. J. Wierzbński, A. Tsoj, A. Ginter, A. Kamińska. Łódź 2012, s. 76—90.

²³ Por. P. Janikowski: *Polska literatura najmłodsza w kontekście problematyki translatoologicznej*. Katowice 2008, s. 117.

²⁴ Por. B. Tokarz: *Wzorzec, podobieństwo, przypominanie*. Katowice 1998, s. 61.

We wskazanym okresie sześciu lat opublikowano w Polsce kilka różnego typu antologii zawierających przekłady literatury słoweńskiej. Niewątpliwie wartość antologii tkwi w różnorodności prezentowanych twórców i z pewnością sięgnie po nią czytelnik pragnący wyrobić sobie ogólne zdanie na temat twórczości wybranego kraju, okresu, autora. Nierzadko jednak utwory pojedynczego artysty giną wśród innych tekstów²⁵. Nakładem wspomnianego już wydawnictwa Międzymorze ukazały się dwie antologie — *Antologia słoweńskiego krótkiego opowiadania. Noc w Lublanie*²⁶, prezentująca twórczość prozatorską wielu autorów i różnorodność tematyczną, oraz antologia współczesnej poezji słoweńskiej pt. *Równoległa realność* (2010). W obu tych pozycjach w przekładach wielu tłumaczy (głównie najmłodszej generacji) pojawiają się ważne nazwiska słoweńskich poetów i pisarzy oraz w większości jedne z najbardziej reprezentatywnych tekstów poetyckich i krótkich form prozatorskich tłumaczonych wcześniej na wiele języków. Antologia *Noc w Lublanie* stanowi więc panoramę słoweńskiego krótkiego opowiadania, przekrojowo prezentuje słoweńską twórczość literacką ostatniego trzydziestolecia oraz łączy w sobie wiele kierunków literackich, stylów i poetyk. Pojawiają się w niej takie nazwiska, jak: Andrej Blatnik, Berta Bojetu, Dušan Čater, Nejc Gazvoda, Polona Glavan, Milan Kleč, Boštjan Seliškar, Andrej E. Skubic, Suzana Tratnik czy Igor Zabel (ze wspomnianych już: M. Mazzini, J. Virk, M. Novak i F. Frančič). Z kolei antologia *Równoległa realność* prezentuje teksty kilku poetów, których utwory ukazały się już wcześniej w polskim przekładzie w postaci osobnych tomów — Primož Čučnik, Tone Škrjanec, jak i w publikacjach ciągłych — Ana Pepelnik, Gregor Podlogar, Jure Jakob. Wybór zaprezentowanych w niej utworów jest tak skromny, że zastrzeżenie może budzić nazwanie jej antologią, a brak jakiegokolwiek komentarza (prócz notek biograficznych poetów) znacznie utrudnia odbiorcy sekundarnemu umieszczenie prezentowanych poetów i ich utworów w kontekście współczesnej poezji słoweńskiej. Ważną publikacją o charakterze antologii jest również dwujęzyczne wydanie zatytułowane *Šesnaest slovenskih pesnic / Szesnaście poetek słoweńskich* (2011), prezentujące obszerny wybór kobiecej poezji, dokonany przez Agnieszkę Będkowską-Kopczyk, Tatjanę Jamnik oraz Michała Kopczyka. To pierwsza w Polsce publikacja książkowa przybliżająca dorobek współczesnych poetek słoweńskich. Znalazły się tu wiersze: Alji Adam, Miriam Drev, Kristiny Hočevar, Stanki Hrastelj, Alenki Jensterle Doležal, Barbary Korun, Taji Kramberger, Vidy Mokrin-Pauer, Any Pepelnik, Katji Plut, Barbary Pogačnik, Jany Putrle Srdić, Luciji Stupicy, Natašy Velikonji, Maji Vidmar oraz Lučki Zorko. Wybrano zatem poetki współczesne, urodzone po 1960 r., twórczo aktywne; utwory tylko niektórych z nich były wcześniej publikowane w Polsce. Motywacją do stworzenia antologii poezji kobiecej była

²⁵ Por. B. Tokarz: *Między osobistym a społecznym aspektem przekładu...*, s. 13.

²⁶ Warto dodać, że nie stanowi ona ekwiwalentu tak samo zatytułowanej antologii opowiadań wydanej w Słowenii, dlatego też tytuł może być mylący.

dla autorów wyboru wyraźna dysproporcja w liczbie opublikowanych w Polsce tłumaczeń autorstwa kobiet i mężczyzn ze Słowenii. Kryterium ilościowym stał się wymóg posiadania przez autorki dwóch opublikowanych tomów poezji. Dzięki tej pozycji czytelnik ma okazję zapoznać się z najnowszą twórczością słoweńskiej sceny literackiej. Ponieważ jednak antologia wydana została w Słowenii, przez Stowarzyszenie Pisarzy Słoweńskich (Društvo slovenskih pisateljev), i brak jej dystrybucji, w Polsce praktycznie jest nieosiągalna (znajduje się jedynie w niektórych uniwersyteckich bibliotekach slawistycznych). W 2013 r. ukazała się publikacja o podobnym charakterze, prezentująca jednak twórczość tylko trzech Słowenek, będąca inicjatywą Wydawnictwa „FA-art”. W tej antologii, zatytułowanej *Portret kobiecy w odwróconej perspektywie. 12 poetek z Czech, Słowenii i Ukrainy*, zamieszczone zostały utwory: Alenki Jovanovski, Barbary Korun i Natašy Velikonji. Wyboru autorek i tekstów oraz ich tłumaczeń dokonała Agnieszka Będkowska-Kopczyk. Zdecydowała się ona także na prezentację wierszy tworzącej w Słowenii Macedonki Lidiji Dimkovskiej (w przedmowie do tomu sama przyznaje, że decyzję tę można uznać za kontrowersyjną). W zestawieniu bibliograficznym przekłady tej poetki zamieszczone zostały w części poświęconej literaturze macedońskiej. Wybór poetek słoweńskich w antologii FA-artu, choć skromny, ma z jednej strony zaprezentować trzy odmienne poetyki, a z drugiej jest „kolejnym krokiem na drodze do dialogu kultur”²⁷.

Warto odnotować także publikacje będące pokłosiem warsztatów translatorskich organizowanych corocznie w Bielsku-Białej. W trzech tomach zatytułowanych *Przekładka* (2009, 2010, 2011) ukazały się przekłady uczestników warsztatów, powstałe najczęściej w bezpośredniej konsultacji z samymi autorami, którzy zapraszani są do udziału w warsztatach. Zbiory prezentują zatem poezję i prozę autorów współczesnych, niejednokrotnie najnowsze ich osiągnięcia. Do przekładów dołączone są komentarze tłumaczy wskazujące na najważniejsze trudności napotkane w procesie translacji oraz wyjaśniające niektóre wybory. Zaprezentowni w trzech tomach twórcy to: Miklavž Komelj, Maja Novak, Miha Mazzini, Andrej E. Skubic, Andrej Blatnik, Marcello Potocco, Meta Kušar, Iztok Osojnik, Lucija Stupica, Matej Krajnc, Dušan Merc, Jure Potokar, Ksenia Jus — Xenia, Suzana Tratnik.

Można przypuszczać, że wybory słoweńskiej prozy i poezji wydanej w Polsce podyktowane były w dużej mierze ciekawością innej kultury; cechuje je umiejętność wydobywania dzieł godnych uwagi, ale również chęć wzbogacenia literatury rodzimej. Prawdopodobnie na niektóre wybory miała wpływ osobista znajomość z pisarzem. Czynnikiem ten — na co zwraca uwagę Tatjana Jamnik — wydaje się ostatnio odgrywać ważną rolę w promocji literatury słoweńskiej²⁸,

²⁷ A. Będkowska-Kopczyk: *Poetki z południa Słowiańskiego. Portret słoweński w odwróconej perspektywie*. W: *Portret kobiecy w odwróconej perspektywie. 12 poetek z Czech, Słowenii i Ukrainy*. Katowice 2013, s. 125.

²⁸ Por. T. Jamnik: *Przekłady literatury słoweńskiej w Czechach i w Polsce...*, s. 311.

także ze względu na łatwiejszy sposób uzyskania praw autorskich. Niestety, nawet jeśli się je ma, opublikowanie utworu literatury słoweńskiej (i ogólnie literatury peryferyjnej) w Polsce nie jest łatwe. Większość ze wskazanych publikacji ukazała się dzięki pomocy finansowej: Fundacji Trubara (Trubarjev sklad), Instytutu Książki Republiki Słowenii (Javna agencija za knjigo RS) lub Stowarzyszenia Pisarzy Słoweńskich (Društvo slovenskih pisateljev), Ministerstwa Kultury Republiki Słowenii (Ministrstvo za kulturo RS), Stowarzyszenia Triglav-Rysy (i Marka Dolžana) czy też sponsorów. Bez zaangażowania miłośników kultury słoweńskiej, dla których jej rozpowszechnianie i promowanie jest na ogół ważniejsze niż korzyści materialne, prawdopodobnie publikacje te nie ukazałyby się.

Większość ze wskazanych książek została odnotowana przez krytyków literackich, komentatorów, publicystów lub samych czytelników. Ukazały się recenzje w gazetach, dodatkach kulturalnych, tygodnikach²⁹ i w Internecie, jednak ich charakter jest nietrwały, dlatego w dłuższej perspektywie nie wpływają one na poziom recepcji. Wydaje się, że najważniejszym czynnikiem w kształtowaniu obrazu literatury i kultury słoweńskiej i jej rozpowszechnianiu w Polsce staje się ranga wydawnictwa, serii wydawniczej i rozpoznawalność nazwiska autora, co zgodne jest z ustaleniami słoweńskiej badaczki Martiny Ožbot:

pri posredovanju besedil slovenske književnosti pomembni so tako besedilni dejavniki kot zunajbesedilne oz. situacijske okoliščine [...]. Sem lahko prištevalo — vsaj ko gre za knjižne izdaje — elemente, kot so prominentnost založbe oz. njena promocijska spretnost, knjižna zbirka, v katero je prevod umeščen, vplivnost prevajalca in pisca uvoda oz. spremne besede v ciljni kulturi, interes medijev za posamezna prevedena besedila itd.³⁰

Słoweńska proza (oprócz utworów Jančara i Virka) i poezja (prócz utworów Čučnika) ukazywały się w Polsce w wydawnictwach niezależnych, lokalnych, niskonakładowych i niskobudżetowych (dlatego trudniej o ich promocję). Z punktu widzenia recepcji nie można zatem mówić o powodzeniu, trwałym zaistnieniu ważnych reprezentantów literatury słoweńskiej, choć dostępne recenzje są w większości bardzo pozytywne. Wydaje się więc, że osoby, które po nią sięgnęły, rozpoznały jej potencjał.

W komentarzu brano pod uwagę jedynie publikacje zwarte, oprócz nich jest wiele tekstów literatury słoweńskiej zaprezentowanych w całości (krótsze formy) bądź jedynie w fragmentach — w czasopismach, broszurach czy wydaniach internetowych. Szczegółowe informacje dotyczące konkretnych wydań zawiera

²⁹ Na przykład: „Życie Warszawy”, dodatek do „Dziennika”, „Tygodnik Powszechny”, dodatek do „Gazety Wyborczej”.

³⁰ M. Ožbot: *Problemi posredovanja slovenskih literarnih besedil v tuje kulture...*, s. 392.

*Bibliografia przekładów literatury słoweńskiej w Polsce w latach 2007—2012*³¹ oraz zamieszczona w niniejszym tomie, obejmującym 2013 r.

Na podstawie wskazanych przekładów poezji i prozy, ale również w przypadku dramatu³² można śmiało stwierdzić, że potrzeba tworzenia pewnego stereotypu kulturowego kształtowanego na podstawie lektury tekstów kultury prymarnej w przypadku kultury słoweńskiej nadal jest paląca. Polska musi jeszcze zadbać o stworzenie adekwatnego kanonu tekstów literatury słoweńskiej. Na słoweńskim rynku czytelnictwa obecne są tłumaczenia utworów wszystkich najważniejszych reprezentantów literatury polskiej, w Czechach zaś — literatury słoweńskiej, a są to przecież rynki o wiele mniejsze. Jedynie biorąc pod uwagę wszystkie tłumaczenia, również te zamieszczone w antologiach i czasopiśmiennicze, można stwierdzić, że przynajmniej jeden tekst większości współczesnych autorów słoweńskich obecny jest na rynku polskim. Chociaż i tak stworzony na podstawie lektury tych wszystkich tłumaczeń obraz słoweńskiej literatury byłby siłą rzeczy jedynie fragmentaryczny. Myśląc o tworzeniu i utrwalaniu adekwatnego obrazu kultury słoweńskiej oraz o promocji literatury słoweńskiej w Polsce, tworząc odpowiednią politykę kulturalną w tej kwestii, niewątpliwie warto brać pod uwagę wskazane przez Martynę Ožbot czynniki. Wyraźna tendencja wzrostowa (zwłaszcza w ostatnich latach) publikacji słoweńskiej literatury pozwala mieć nadzieję, że jej popularyzacja w Polsce także będzie miała tendencję wzrostową. Konsekwentnie realizowana polityka kulturalna i wydawnicza oraz odpowiednia strategia popularyzatorska mogą przyczynić się do wzbogacającego, twórczego dialogu między literaturami.

³¹ Por. *Bibliografia przekładów literatury słoweńskiej w Polsce w latach 2007—2012*. W: „Przekłady Literatur Słowiańskich”. T. 4, cz. 2: *Bibliografia przekładów literatur słowiańskich (2007—2012)*. Red. B. Tokarz. Katowice 2014.

³² W Polsce po 1991 r. przetłumaczone zostały zaledwie dwa dramaty słoweńskie: *Antygona* Dušana Jovanovicia (1994) i po dziesięciu latach *Vladimir* Matjaža Zupančiča (2004). Oba opublikowane były w czasopiśmie „Dialog” i oba przetłumaczyła Joanna Pomorska. Tylko w przypadku drugiego z nich doszło do inscenizacji teatralnej. Por. M. Gawlak: *Poljski prevodi slovenskih dram v letih 1991—2005*. W: *Slovenska dramatika. Obdobja 31*. Red. M. Pezdirc Bartol. Ljubljana 2012, s. 85—92.

Monika Gawlak

Prevodi slovenske literature na Poljskem v letih od 2007 do 2013 — komentar

Povzetek

Komentar predstavlja prevode slovenske literature, izdane na Poljskem v letih 2007—2013. V tem obdobju so izšli prevodi slovenske proze (mdr. Jančarja, Virka, Žabota, Mazzinija, Vojnovića, Möderndorferja, Frančiča, Novakove) in poezije (mdr. Šalamuna, Čučnika, Kosovela, Frančiča).

ča, Osojnika, Kušarjeve) — tako v knjižni obliki kot tudi v revijalnih in časopisnih objavah. Izšle so še druge publikacije, kot so antologije ter zvezki, ki so sad prevajalskih delavnic. Komentar zajema knjižne izdaje, saj prav te oblikujejo literarno zavest sekundarne kulture. Razveseljivo je, da trenutno lahko opazimo vse več objav prevodov slovenske literature, saj se povečuje tudi potreba po dopolnitvi in izostritvi slike slovenske kulture v zavesti poljskega prejemnika, nekega »kulturnega stereotipa«, ki ga bralci usvajajo s prihajajočimi besedili.

Kar zadeva recepcijo, se zdi ključnega pomena, da so prevodi slovenskih avtorjev izšli v samozaložbah ali pri lokalnih založnikih (z izjemo Jančarja, Virka in Čučnika). Razvidno je, da bi bilo koristno ustanoviti dosledno kulturno in založniško politiko ter zagotoviti ustrezno širitveno strategijo, ki bi prispevala k okrepljenemu in razširjenemu tvornemu dialogu med slovensko in poljsko literaturo.

Ključne besede: literarno prevajanje, recepcija slovenske literature, kulturna politika, prevodi na Poljskem.

Monika Gawlak

Slovenian literature translations published in Poland between 2007—2013 — the commentary

Summary

The commentary constitutes a presentation of Slovenian literature translations published in Poland between 2007—2013. In mentioned period of time the translation of prose (among others written by Jančar, Virk, Žbot, Mazzini, Vojnovic, Möderndorfer, Frančič, Novak) and Slovenian poetry (Šalamun, Čučnik, Kosovel, Frančič, Osojnik, Kušar) appeared both as independent book publications as well as texts presented in periodicals and regular press. Also publications printed as anthology and releases which were a result of translation workshops were developed. In the commentary the author's concern focuses mainly on books publications due to the fact that they are shaping the literary awareness of secondary culture. It is comforting that presently the increasing tendency for publishing translations of Slovenian literature can be observed. There is a growing need to strengthen and complement the image of Slovenian culture in the Polish reader's consciousness, a kind of "cultural stereotype" which the reading community assimilate along with the growth of another texts. From the perspective of reception the most important issue seems to be that translations of Slovenian authors (besides Jančar, Virk and Čučnik) were published by independent, local and niche publishing houses. It is clearly seen that creating a coherent cultural-publishing strategy and providing appropriate popularizing strategy would contribute to enriching, creative dialogue between Slovenian and Polish literature.

Key words: literary translation, Reception of Slovenian literature, cultural politics, translations in Poland.